

Vondst van de brakwaterpok *Balanus (Amphibalanus) improvisus*, Darwin 1854) op de IJzer te Woumen

Floris Verhaeghe

Tijdens het opkuisen van het digitaal foto-archief in het Vlaams Bezoekerscentrum De Otter (Woumen) viel mijn oog op een aantal foto's van uitgehaalde ebbedeuren van de Stenensluisvaart, één van de hoofdafwateringskanalen van de Blankaartvijver. Ze waren genomen op 2 mei 2006, door mijn collega Paul Vandamme. Net onder de vroegere waterlijn waren ze duidelijk bezet met heel wat zeepokken.

Aan de scharnieren van de ebbedeuren te zien, bevonden deze pokken zich aan de kant van de IJzer. Deze ebbedeuren dienden namelijk voor de gravitaire ontwatering van het achterliggend broekgebied. Ze openden zich automatisch wanneer het IJzerpeil lager stond dan het broekpeil en sloten zich als de IJzer hoger kwam te staan dan het broekpeil.

Met de moed der wanhoop ging ik in de lente van 2010 ter plaatse om resten van deze pokken te verzamelen. De sluisdeuren kon ik na wat zoekwerk terugvinden in de berm, weliswaar flink verweerd. Enkele zeepokfragmenten kon ik nog recupereren tussen de spleten van het hout (foto 1 en 2). Van de situatie zoals op de foto's van 2006 was in ieder geval niet veel meer te bespeuren.

Brakwaterpok

Francis Kerckhof determineerde de verweerde resten en het bleek om de brakwaterpok *Balanus (Amphibalanus) improvisus* (Darwin, 1854) te gaan. Bij de verzamelde fragmenten waren immers nog resten van de duidelijk geperforeerde basis te vinden, een onmiskenbaar kenmerk van de brakwaterpok, de enige zeepok met dit kenmerk in onze streken. De fragmenten waren afkomstig van exemplaren die toch enige leeftijd bereikt hadden en dus langere tijd ter plaatse geleefd moesten hebben.

Souvenir van 1914-1918?

De link met de onderwaterzetting van de IJzervlakte tijdens de Eerste Wereldoorlog lijkt voor de hand liggend, maar toch zou de vestiging van de pokken van een wat recentere datum zijn.

Net als alles in de streek waren de oude sluisdeuren na de verwoesting van de Eerste Wereldoorlog aan vervanging toe. In het archief van de voormalige Watering van Woumen (tegenwoordig opgenomen in de Zuidijzerpolder) is nog een aankoopfactuur uit de jaren 1930 bewaard om nieuwe eikenhouten ebbedeuren aan te brengen (mond. med. Arnout Zwaenepoel). Het gravitair afwateringssysteem met ebbedeuren werd uiteindelijk pas in 1953 verlaten door de ingebruikname van een pomp.

De deuren bleven nadien nog lange tijd ter plaatse als bypass bij hoge wassen of als noodoplossing bij defecten aan de pomp. Finaal werden ze toch verwijderd. Helaas kon ik hiervan geen precies tijdstip terugvinden doch op de teruggevonden foto's van 2006 leek dit pas vrij recent (maximaal enkele jaren) te zijn gebeurd. Anno 2006 waren de deuren immers nog niet met onkruid overgroeid.

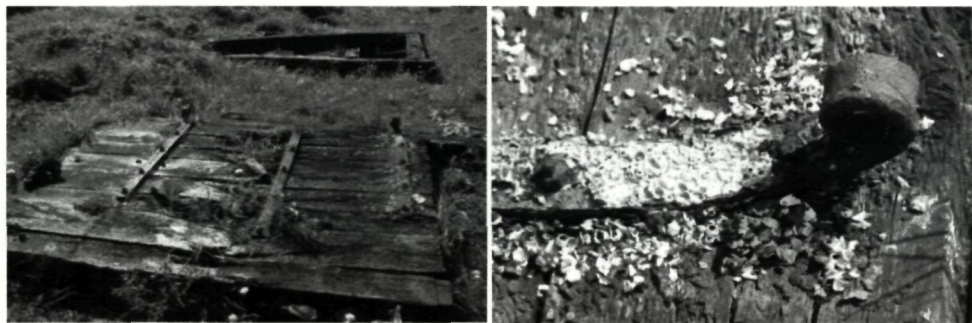

Foto1 en foto 2: Ebbedeuren met zeepokken (Floris Verhaeghe)

De IJzer stroomt soms stroomopwaarts

Het kan misschien merkwaardig lijken dat zeepokken zich zo ver stroomopwaarts op de IJzer, ruim 22 kilometer van de Ganzepoot (sluizencomplex te Nieuwpoort waar de IJzer uitmondt in de havengeul) konden vestigen. De sluizen op de monding openen zich immers enkel bij eb en sluiten zich hermetisch bij vloed waardoor er op de rivier amper interferentie is met zeewater.

Recent onderzoek (Zwaenepoel et al, 2009) leert echter dat vroeger, in heel droge jaren, in functie van de scheepvaart (minimumpeil) al eens wat zeewater in de IJzer binnengelaten werd zodat de stroomrichting van de rivier veranderde. Hierdoor kon uitgesproken brakwater tot heel diep in het binnenland doordringen. Deze gevallen waren weliswaar zeldzaam maar werden snel opgemerkt door conflicten met de

landbouw en de vangst van zeevissen diep in het binnenland (zoals bijvoorbeeld 2 'kongels' (kongeraal, *Conger conger*) op de IJzer ter hoogte van Woumen in 1959) (Zwaenepoel et al, 2009)

Meer recent wordt in droge periodes zoetwater via Gent, Brugge en Oostende naar Nieuwpoort versast om via de IJzer stroomopwaarts te stromen tot Fintele (Lo-Reninge) waar het afgenomen wordt voor de bevoeiing van de akkers in de Polder Noordwatering Veurne. Deze omgekeerde stromingsrichting gebeurt regelmatig in aanhoudende droogteperiodes en verzekert eveneens bevaarbare peilen op de IJzer.

Pokken gaan met de stroom mee

Brakwaterpokken planten zich 's zomers voort. Het is niet ondenkbeeldig dat deze exemplaren hun oorsprong vinden in larven afkomstig van pokken van Nieuwpoort waarbij larven tijdens een zomerperiode met de stroming landinwaarts zijn gespoeld. Zeepoklarven hebben immers een pril stadium waarbij ze in de waterkolom zweven (pelagisch stadium) waarna ze zich na een tijdje ergens vestigen op een hard substraat, bijvoorbeeld op de sluisdeuren. Het is eveneens mogelijk dat de larven afkomstig zijn van zeepokken op de romp van een pleziervaartuig met ligplaats Nieuwpoort. Het traject Nieuwpoort-Fintele-Veurne-Nieuwpoort wordt 's zomers frequent gevaren door kleinere jachten.

De brakwaterpok is in staat om in bijna zoetwater te overleven, dus indien larven in een zeewaterbel meekwamen en zich konden vestigen, dan is het best mogelijk dat, zeker als de verzoeting gelijdelijk aan plaatsvond, deze exemplaren konden overleven. Zich voortplanten, dat is dan wel niet meer mogelijk.

In de Nieuwpoortse Havengeul is de brakwaterpok de algemeenste zeepokkensoort. Ze komt daar in grote aantallen voor op alle mogelijke ondergedompelde voorwerpen zoals pontons en de romp van plezierboten. Het is niet ondenkbeeldig dat de soort ook aanwezig is in de aansluitende binnendijkse trajecten van de aldaar uitmondende kanalen. Dit verdient echter bevestiging. Recent, in juli 2010, werden talrijke brakwaterpokken aangetroffen in de Duinkerkevaart (Kerckhof pers. med.).

Conclusie

Het is niet zo duidelijk in welke periode en door welke van bovenstaande vectoren de zeepokkenlarfjes meegevoerd zijn tot Woumen. In ieder geval waren de resten van de pokken flink uitgegroeid wat betekent dat ze zich na vestiging toch een ganse poos in puur zoet water wisten te handhaven.

Gezien de IJzer 's zomers nog steeds af en toe stroomopwaarts stroomt, is nieuwe vestiging van brakwaterpokken op het traject Nieuwpoort-Fintele niet uitgesloten. Wie het traject op een zomerdag eens per kano of kajak oplettend afvaart kan misschien op nieuwe vindplaatsen stuiten.

Literatuur

ZWAENEPOEL, A., 2009. TWOL-onderzoek naar historische wijzigingen in milieu-omstandigheden en beheer van de overstromingsgraslanden in IJzer- en Handzamevallei ten behoeve van het natuurbeheer en de natuurontwikkeling. Studie in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos. WVI, 1149pp.

**Torhoutstraat 124
8610 Kortemark**

Excursieprogramma Nederlandse SWG

* Vooraf aanmelden bij Mick Otten (010-5990161 of mjotten@kabelfoon.nl).

Zaterdag 16 april	SWG-excursie naar het Goese Sas. Opnieuw een 'vroegertje': Aanvang excursie: 7.00 uur. *
Zaterdag 7 mei	SWG-excursie naar Yerseke en Wemeldinge. Zijn de exoten bij Yerseke nog terug te vinden? Daarna gaan we de pontons bij Wemeldinge weer eens bekijken. Aanvang: 10.30 uur. *
Zaterdag 18 juni	SWG-excursie naar Kattendijke. We gaan opnieuw de getijdepoelen bekijken. Daarna gaan we door naar de oude oesterputten die ten oosten van onze vaste stek liggen. Aanvang excursie: 11.00 uur. LET OP: deze excursie is verplaatst van 4 naar 18 juni! *
Zaterdag 2 juli	SWG-excursie naar Neeltje Jans. We verzamelen bij de grote getijdepoel. Fanatiekelingen kunnen daarna nog duiken of snorkelen. Aanvang excursie: 7.30 uur. *
Zaterdag 6 augustus	SWG-excursie naar Wemeldinge. We gaan snorkelen bij het prachtige ponton. Aanvang excursie: 11.00 uur. *
Zaterdag 3 september	SWG-excursie naar de Kwade Hoek. We gaan het strand afstruinen. Aanvang excursie: 10.30 uur. *